

ENS - Paris, 22.06.18

Marco Matteoli
INSR Firenze – www.insr.it

Ars combinatoria and Ars memoriae in Giordano Bruno

1. Was Giordano Bruno a Lullist?

- He has no hierarchy: his theoretical and physical horizon is infinite nature;
- He has no mysticism: knowledge totally depends on experience;
- He has no dialectic: his way of thinking privileges images.

2. Works about Lull's combinatory:

- *De compendiosa architectura et complemento artis Lullii* (Paris 1582);
- *De lampade combinatoria lulliana* (Wittenberg 1587);
- *De specierum scrutinio et lampade combinatoria Raymundi Lullii* (Prague 1588).

3. Works with Lull's combinatory:

- *De umbris idearum* (Paris 1582);
- *Cantus Circaeus* (Paris 1582);
- *Explicatio triginta sigillorum* (London 1583);
- *De lampade venatoria logicorum* (Wittenberg 1587);
- *De imaginum compositione* (Frankfurt 1591);
- *Artificium perorandi* (Frankfurt 1612);
- 'Magic works' (*Lampas triginta staturarum*; *Medicina lulliana*; Wittenberg-Helmstedt 1587-1591).

4. Mainly used Lullian works:

- Lull: *Arbor scientiae*, *Ars brevis*, *Ars magna*;
- B. De Lavinheta: *Explanatio compendiosaque applicatio artis Raymundi Lulli* (Lyon 1512);
- Ps-Lull: *De auditu kaballistico*, *Logica nova*, *In rethoricam isagoge*.

5. What Bruno finds out from them:

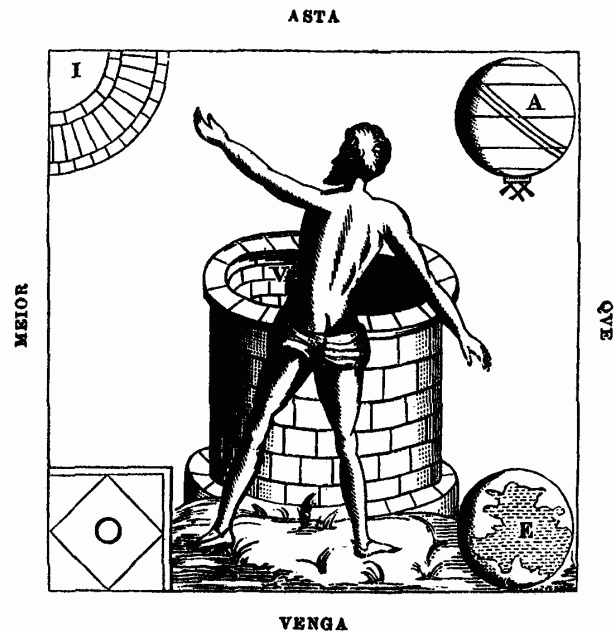
- Structural elements: the alphabet, trees, *schalae*, *tabulae*;
- Combinatorial tools;

Which he applies to:

- Terms (*inventio* & *dispositio*);
- Mnemonic images and *loci* ('*logica phantastica*').

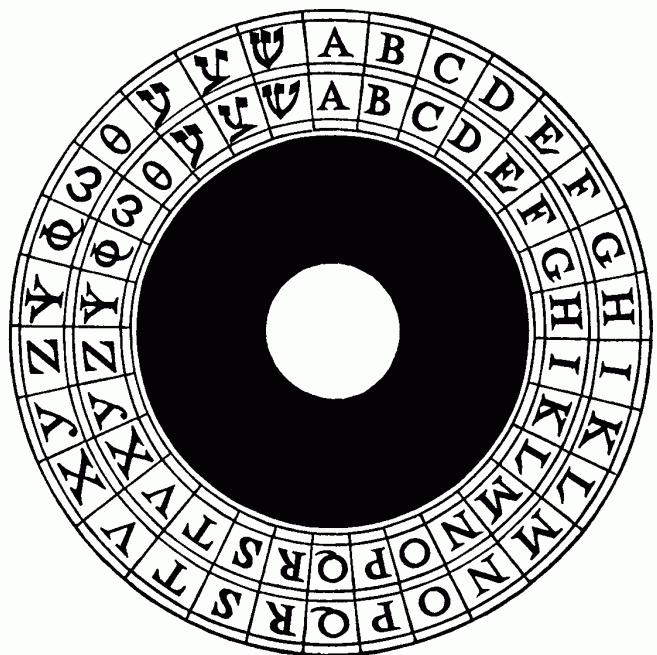
8. *Dispositio locorum*: the architect's paradigm.

«Subiectum vero istud (utpote quod est aptum natum ad recipiendas formas memorabiles ut memorandae sunt) [...] potest esse communissimum, extentum iuxta latitudinem ambitus universi, Vel communius iuxta latitudinem Geographiae, Vel commune iuxta latitudinem alicuius continentis, Vel proprium iuxta latitudinem politicam, Vel proprius iuxta latitudinem domesticam, seu oeconomicam, Vel propriissimum iuxta multitudinem atque numerum partium domus, et particularum eiusdem».

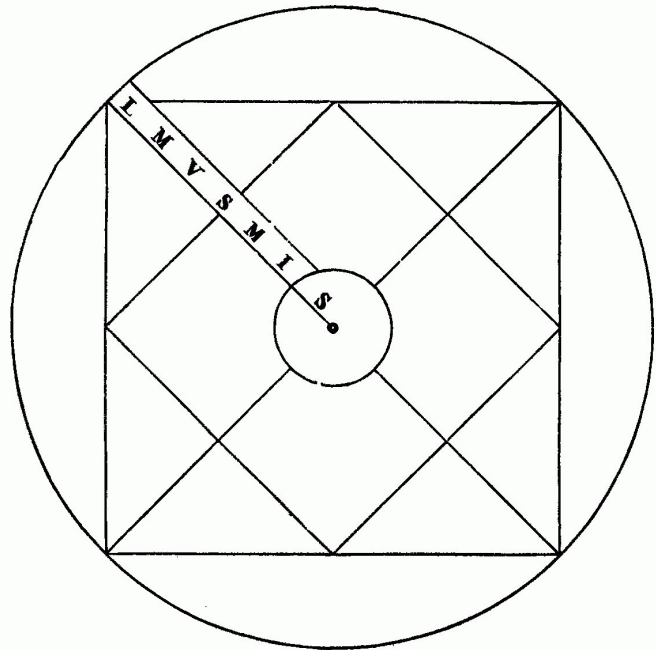
9. *Inventio et dispositio imaginum*: the *memoria verborum*.

«Apprime igitur praesignatis rotis mente fixis quoad quid cuique conveniat immobiliter, habeatur in promptu, tempus est ut ad maiorem praxim hunc in modum expediaris, ut primo primam compositionem quae duobus constat elementis quibuscumque veneris. Vides primam figuram duabus constantem rotis fixis. Iam exteriori in sua fixatione perseverante, solvatur interior. Cuius olim fixio ad habitum eius qui debet esse fixus spectabat, nunc pro actu qui ratione multorum operabilium, atque innumerorum debet esse innumerabiliter multiplex, undique revolvenda occurrit».

10. Combinatory of images and places: the *Rota figuli*.

«Rotae subiectum atrium, figulo figurator, luto subiecta intentio formabilis proportionantur. [...] Per quam quidem praxim si velis in mathematicis exerceri, ut si velis stellarum aspectus quoad earum significationem et significationes dispositionum planetarum in signis retinere, poteris duodecim suis circumstantiis domos efformatas ita apparare, ut suis partibus atque membris talia contineant, quae ad singulas considerationes, de ipsis et in ipsis faciendas, sint adcommodatiora. Poteris insuper septem circum rotantia supposita destinare, quorum passionibus et affectibus aliis, quae in locis recipiunt, ea quae in planetis significari debent ordinate habeas».

11. What Bruno is aiming to:

A stronger and 'natural' connection between images and places:

«**Ex adnexionis defectu** accidit infirmitas illa, qua utentibus arte multoties collocata species non occurrit; non tamen ex hoc capite rem ipsam perpendisse videntur praedecessores nostri. [...] Nobis autem cum datum est illam invenisse, et perfecisse,

- nec locis materialibus - verificatis scilicet per sensus exteriores - ultra non indiguimus,
- nec ordini locorum memorandorum ordinem adstrinximus,
- **sed puro phantasiae architecto innixi, ordini rerum memorandarum locorum ordinem adligavimus».**

12. Theoretical outcomes:

1. Thinking through images: creativity as an act of inner creation.

«Nos in proposito haudquaquam de rebus, sed de rerum significativis **methodum instituimus**, in quibus sane virtutem rerum omnium producendarum sitam esse facile comperietur iis, qui vel mediocriter naturae undique conclamantis et rerum species describentis vocem atque characteres contemplabuntur. Quandoquidem non tantum ad rei producendae specificationem materia conferre videtur, quantum idea atque forma. In eo enim principio omnia conveniunt unumque sunt, in hoc vero atque per hoc omnia per genera atque species suosque tandem numeros distribuuntur».

13. Theoretical outcomes:

2. Human creativity as a part of the natural creation:

«Sed unde inquam haec arti facultas? Inde nimirum ubi viget ingenium. Ingenium cuius est proxime? Hominis. Homo vero cum suis facultatibus omnibus unde emanavit primo? A natura sane parturiente. Ergo si rem ab exordio intueberis, et ab ipsa radice hanc arborem transplantandam velis evellere, ad naturae cultum, atque recognitionem inclinor. **Id sane praestabis cum vociferanti, clamantique principio, intimiusque nos illustranti animum intenderis**».

«Cum igitur **omne possibile natura praestet, sive ante naturalia, sive in naturalibus, sive per naturalia**, ita intelligas a naturalibus omnibus actionem proficisci, ut naturam per eadem agere non ignores».

14. Theoretical outcomes:

3. The ultimate aim of *ars memoriae* is to help us understand our inner connection with nature itself, as a way to virtually experience the infinite creative power of the whole universe.

«Ut igitur absolutam consummatamque artem adipiscare, **animae mundi te copulari** cumque ipsa copulatum agere oportet, quae naturali foecunditate rationibus plena mundum rationibus similibus plenum generat. [...] Unde cum anima ubique praesens existat, illaque tota et in toto et in quacumque parte tota, ideo pro conditione materiae in quacumque re etiam exigua et abscisa mundum, nedum mundi simulacrum valeas intueri, ut non temere omnia in omnibus dicere cum Anaxagora possimus».

15. Short bibliography:

OMN I = G. BRUNO, *Opere mnemotecniche*, I, a cura di M. Matteoli, N. Tirinnanzi, R. Sturlese, Milano 2004;

OMN II = G. Bruno, *Opere mnemotecniche*, II, a cura di M. Matteoli, N. Tirinnanzi, R. Sturlese, Milano 2007.

OEC = G. BRUNO, *Oeuvres complètes III. De la cause, du principe et de l'un*, Paris 1996.

For my essays on Bruno's mnemonics: <https://insr.academia.edu/MarcoMatteoli>

See also:

R. STURLESE, *Introduzione a G. BRUNO, De umbris idearum*, Firenze 1991, pp. IX-LXXVII.

R. STURLESE, *Arte della natura e arte della memoria in Giordano Bruno*, «Rinascimento», s. II, 40, 2000, pp. 123-142.

N. TIRINNANZI, *'Umbra naturae'. L'immaginazione da Ficino a Bruno*, Roma 2000.

N. TIRINNANZI, *L'antro del filosofo. Studi su Giordano Bruno*, a cura di E. Scapparone, Roma 2013.